

МЕТОДИКА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ИСТОРИЯ И ГЕОГРАФИЯ

DOI: 10.54664/RBDY9083

Стела Дерменджиева, Тамара Драганова /
Stela Dermendzhieva, Tamara Draganova

ПРОЕКТНО БАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ ПО ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Project-Based Training in Civic Education

Abstract: The article presents the project-based training in civic education as a guarantee for the practical applicability of the educational product. The place of the projects in the normative documents is traced, as well as the connections between the expected results, activities and methods. The situational analysis reveals the project-based training in civic education as a systematic teaching method and model for active studying and learning co-operation.

Keywords: civic education, project-based training, interactive methods and techniques, competencies, situational analysis, content-analysis.

*„Новата парадигма изисква училището да се превърне
в учеща се организация... Ученикът се намира
в действителна ситуация на цялостно учене –
в която той е включен емоционално,
интелектуално и в която развива цялата си личност
и интелигентност.“
Румен Вълчев¹*

Образователната реформа в България от 2016 г. не е началото на въвеждане на проектно-базираното обучение в българското училище, но поставя нормативната рамка за прилагането в обучението по гражданско образование. Проектно-ориентираното обучение по гражданско образование в съвременното българско училище обхваща в широк дидактически смисъл учене чрез действие и опит, като „на преден план се извеждат преди всичко „процесът“, „дейностите“, „операциите“, „уменията“ и „навиците“ или цялостната организация е ориентирана към процеса на дейността².

Съвременните тенденции на хуманизация, социологизация, икономизация, екологизация, регионализация, технологизация и конструктивизъм в

гражданското образование провокират необходимостта от прилагането на изследователския, проектния, проблемния и комплексния подход в обучението, насочени към практиката в различните ѝ форми на организация, провеждане и представяне.

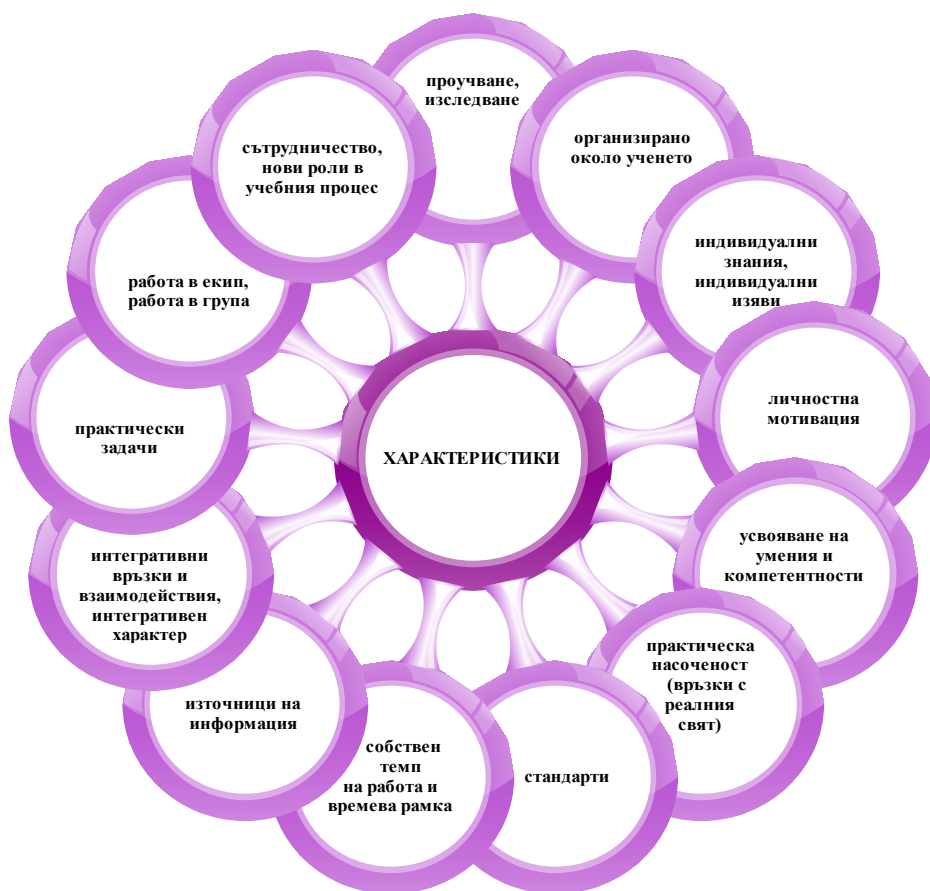
Конструктивизмът е съвременна философия на ученето за анализиране, синтезиране и оценяване на личния опит за света, при който учебният процес изисква използването на изградени мисловни модели и познавателни структури, целящи придобиване на нов опит на три нива:

☉ *индивидуален*: фокусът е върху познанието, конструирано на основата на личния опит и активния процес на лична интерпретация на знанията;

☉ *социален*: ударението е върху диалогичността на процеса на учене, основан на познанието като социално взаимоотношение или обучение в сътрудничество при работа в група, както и при работа с учебниците като дидактически средства – индиректен диалог;

☉ *контекстуален*: обучението е позиционирано в реална обстановка или в реалния живот или мислене, интегрирано в реалния живот³.

При прилагане на проектното обучение, реализирането на цялостната дейностна концепция (*идея – планиране – материализиране – оценяване*) е позиционирана на няколко опорни характеристики (фиг. 1), които са базирани на конкретни методологични основи: цялостност, интегритет, реализъм, прагматизъм, дидактически прагматизъм, антропоцентричност и възпитание⁴.

Фиг.1. Характеристики на проектно-базираното обучение в контекста на цялостната дейностна концепция

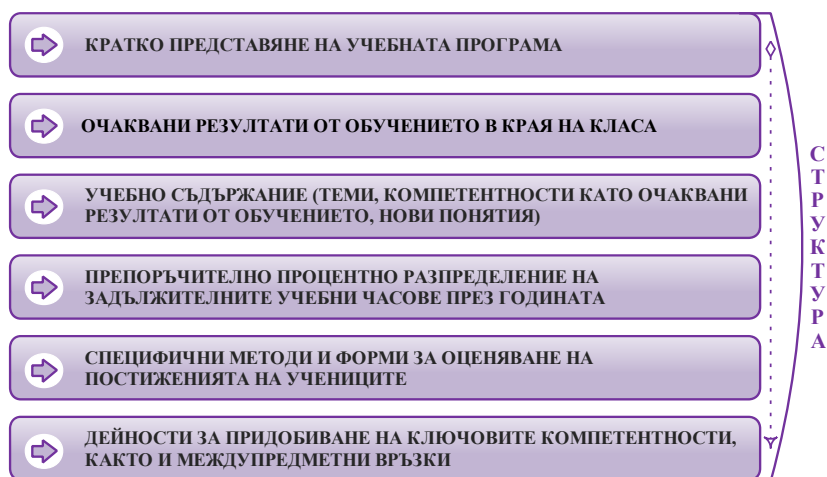
Интерактивно организираното обучение по гражданско образование е образование за активно учене и взаимодействие, за „размяна на информация и сблъсък на мнения... практическо решаване на задачи и проблеми от живота“⁵. Проектно-ориентираното обучение като неделима част от интерактивното обучение е насочено към формиране на отговорни граждани за активно гражданско участие, които имат способността за прилагане на усвоените компетентности на практика. Обучението, базирано на принципа на училищното образование за „придобиване на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности“, изисква от съвременното българско училище „иновативност и ефективност в педагогическите практики“⁶.

Проектно-базираното обучение е приложимо спрямо възрастта и интересите на учениците, вида на училището, темите на учебното съдържание, професионалната подготовка на учителите, но преди всичко е детерминирано

от нормативните документи в условията на образователната реформа – Закон за предучилищното и училищното образование (ЗПУО), Държавен образователен стандарт (ДОС) и учебните програми по гражданско образование.

Обучението по гражданско образование в училищните институции чрез прилагането на проектния метод *„прави младата личност по-конкурентноспособна; възпитава у нея организационни и управленски качества; учи я на предприемчивост; да отстоява и защитава своите идеи, инициативи“*, което е и отговор на образователния процес в училищната система за обучение, възпитание и социализация⁷. В ЗПУО е дефинирано изискването училищата да осъществяват дейността си и да участват в национални и международни програми и проекти, което е възможност и за обучаемите да прилагат научените чрез проектния метод знания, умения и отношения. Законовите права и задължения, насочени към учениците, са фокусирани именно върху това те *„да участват в проектни дейности“*⁸.

Чрез проектно-базираното обучение може да се постигне формиране на гражданско съзнание и граждански добродетели, граждански ценности и гражданско поведение на отговорни граждани, които познават и прилагат правата и задълженията в демократичното общество. Обучението по гражданско образование може да се осъществи *„чрез интердисциплинарни програми и проекти или дейности по избор на учителя“*⁹. В ДОС ясно и конкретно са разписани знанията, уменията и отношенията в резултат на обучението на учениците по области на компетентности за отделните етапи и степени на образование, в които присъства проектната дейност. Дидактическият пренос на държавните рамкови изисквания към обучението са трансформирани в учебните програми на нова структурна основа (фиг. 2). Учебните програми по гражданско образование за XI и XII клас имат нов структурен модел, в който експлицитно присъства проектното обучение и метод.

Фиг. 2. Структурно-съдържателен модел на учебните програми по гражданско образование – XI и XII клас

Учебните програми по *Гражданско образование* в XI и XII клас са утвърдени със Заповед РД 09-1655/16.08.2018 г. на министъра на образованието и науката и влизат в сила от:

➤ **учебната 2020/2021 г.** – учебна програма по *Гражданско образование* за XI клас (общообразователна подготовка);

➤ **учебната 2021/2022 г.** – учебна програма по *Гражданско образование* за XII клас (общообразователна подготовка).

Проектното обучение присъства в учебните програми по гражданско образование и е проектирано на различни структурни равнища. В краткото представяне на двете учебни програми по гражданско образование са вградени, при националните и европейските нормативни документи, основната цел, поставените съдържателни и понятийни акценти (фиг. 3).

В краткото представяне на учебните програми за двата класа експлицитно присъства ролята на проектите, където са императивно разписани при 1) резултати от цялостното обучение за придобиване на комплексни социални и граждански компетентности; 2) основни дейности, свързани с обучението; 3) организация на обучението на основата на интерактивните методи и техники на преподаване (фиг. 4):

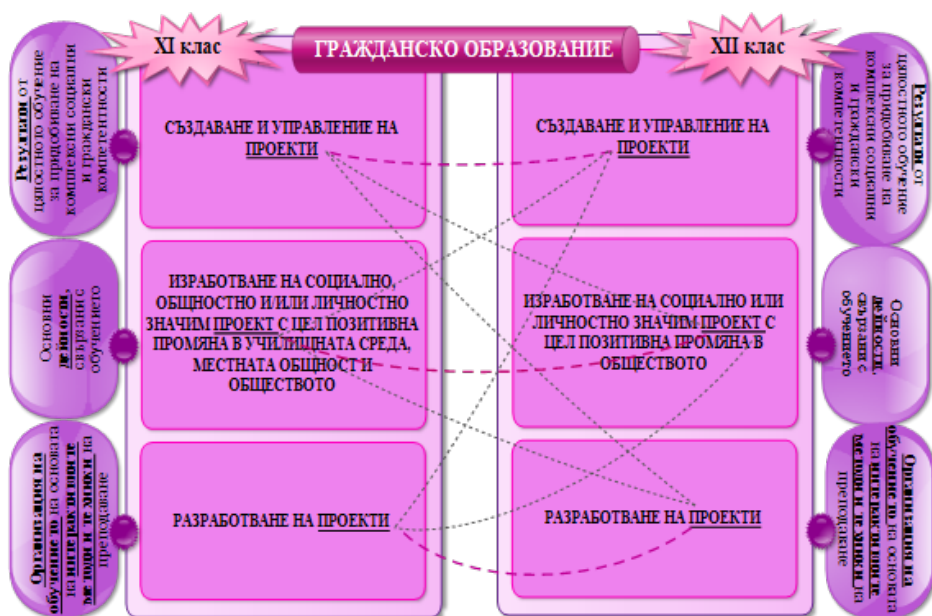
✦ създаване и управление на **проекти**;

✦ изработване на социално, общностно и/или личностно значим **проект** с цел позитивна промяна в училищната среда, местната общност и обществото;

✦ разработване на **проекти** ¹⁰.

Фиг. 3. Макрорамка на гражданското образование в контекста на нормативните документи, основната цел, съдържателните акценти и развитието на личността – XI и XII клас

Фиг. 4. Систематизирно-синтезиран модел на мястото на проектите в учебните програми по гражданско образование – XI и XII клас

Мястото на проектната дейност в контекста на систематизирно-синтезирания модел не е отделено и самостоятелно въведено в процеса на обучение на учениците. Холистичната картина е допълнена с всички изброени резултати, дейности и интерактивни методи и техники на преподаване, които трябва да се възприемат и прилагат в дидактическо единство, интегративен синтез и взаимовръзка.

Контент-анализът на мястото на проектната дейност по теми от учебното съдържание и компетентностите като очаквани резултати от обучение разкрива липса на експлицитно разписани. По област на компетентност *България, светът и глобалните проблеми* регламентират очакван резултат за **създаване на проекти** за решаване на социални проблеми от местно и/или глобално значение.

В учебните програми за XI и XII клас процедурно е детерминирано изискването при специфичните методи и форми за оценяване на постиженията на учениците да се осъществява **оценяване на практическите умения за създаване на проекти**. Категорично е отредено важно място на работата по проекти при съотношението за формиране на срочна и годишна оценка и за двата гимназиални класа: „Оценки от други участия (портфолио, самостоятелна работа, решаване на казуси; **работа по проекти** и др.) – 60 %“¹¹.

Проектно-базираното обучение по гражданско образование е фокусирано и в реализирането на конкретни дейности за придобиване на ключовите компетентности в учебните програми. Съотнасянето и обвързаността им с фиксираните интерактивни методи и техники на преподаване в двата класа

е видна, перспективна и проектирана на многопластови равнища, съобразно темите по учебното съдържание.

Интерактивните методи и техники на преподаването за двата гимназиални класа дават възможност за съпреживяване и обсъждане, за съвместно конструиране и критическо мислене, взаимодействие и интерактивна комуникация, постоянна ангажираност и конструктивно общуване, аргументираност и изразяване на лично мнение, обратна връзка и поведенчески модели и стратегии, търсене и вземане на решения, решаване на проблеми и казуси, учене чрез действие и опит:

⇒ XI клас: дебати и дискусии, учене чрез изследване, учене чрез практика, учене чрез преживяване, решаване на казуси, разработване на проекти;

⇒ XII клас: учене чрез изследване, учене чрез практика, учене чрез преживяване, решаване на казуси, разработване на проекти.

Дидактическа специфика в обучението по гражданско образование, базирано на проектно-ориентираното обучение, са връзките, зависимостите и взаимодействията между интерактивните методи и техники на преподаване и дейностите за придобиване на ключовите компетентности (фиг. 5). Дейностите в XI и XII клас на учебните програми са ранжирани на четири методико-дидактически репера:

→ образователна среда;

→ интегративни връзки;

→ работа по проекти;

→ извънучилищни инициативи и дейности.

Образователната среда е конструирана нормативно за цялостното взаимодействие на образователните актьори на две пространствени нива: училищно (кабинет) и извънучилищна среда. С цел усъвършенстване на уменията за търсене и обработка на информация е препоръчително учебните часове да се провеждат в кабинет с компютърно оборудване. При учебни часове, които се провеждат извън училището, образователната среда предполага интерактивно разгъване и работа по проекти, проучвания, изследователска дейност, посещения на институции и др. Вариативността на образователната среда в учебните програми е доказателство, че гражданското образование отваря „вратите“ на училището и училищното пространство като модел на демократично структурирана дейност и провокира обучение в учебна среда на открито¹².

Проектно-ориентираното обучение по гражданско образование е организирано и на основата на интегративния подход чрез реализиране на интегративни връзки – еднопосочни, двупосочни и многопосочни. Интерактивно-интегративно организираното обучение по гражданско образование е ситуирано на интердисциплинарния комплекс от учебни предмети в различните видове подготовка в училище. Информацията и знанията, уменията и компетенциите от един учебен предмет, трансферирани в учебното съдържание по гражданско образование, са проводници на основни принципи и закономерности, причинно-следствени връзки и хоризонтални взаимодействия.

Дидактическите връзки и онтодидактическият синтез между дейностите и интерактивните методи и техники на преподаване по гражданско образование на двата гимназиални класа разкриват цялостния технологичен модел и педагогическите технологии на обучение в новите образователни реалности (фиг. 5).

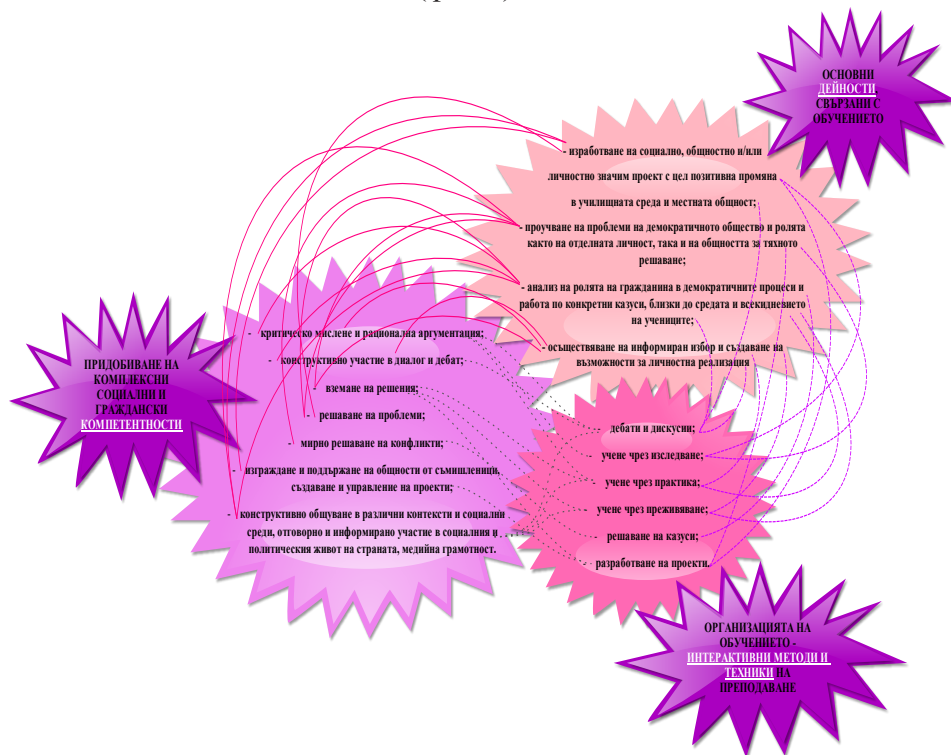
Фиг. 5. Синтезиран модел на взаимовръзки и взаимодействия между дейностите за придобиване на ключовите компетентности и интерактивните методи и техники на преподаване по гражданското образование в XI и XII клас

Констатираме специфика във връзка със съдържанието на учебната програма по отношение на дейностите за придобиване на ключовите компетент-

ности, които са идентични между двата класа, като не е въведен спираловидният модел на учебното съдържание, насочен към задълбочаване и разширяване, усложняване и надграждане в съдържателен, понятиен, компетентностен и интрадисциплинарно-вертикален аспект. Конструирването на съдържанието по гражданско образование в XI и XII клас не е кръгово ситуирано по линията линеен – цикличен – методологически – холистичен синтез.

Синтезиращият модел на взаимовръзки и взаимодействия между дейностите за придобиване на ключовите компетентности и интерактивните методи и техники на преподаване по гражданското образование в XI и XII клас разкрива сложната и интегративно обвързана система от прилаганите методи и планираните дейности. От връзките между дейностите, методите и четирите репера е доказана тезата за обучение чрез интерактивности и интердисциплинарност като функции, съдържателни аспекти, практическа визия и организационно-действена форма на работа.

Триединното ядро на интегративни връзки и синтезна симбиоза между 1) методи и техники на преподаване, 2) дейности и 3) комплексни компетентности в гражданското образование в XI и XII клас предполага, утвърждава и изисква прилагането на проектно-базираното обучение в неговата методико-дидактическа холистичност (фиг. 6).

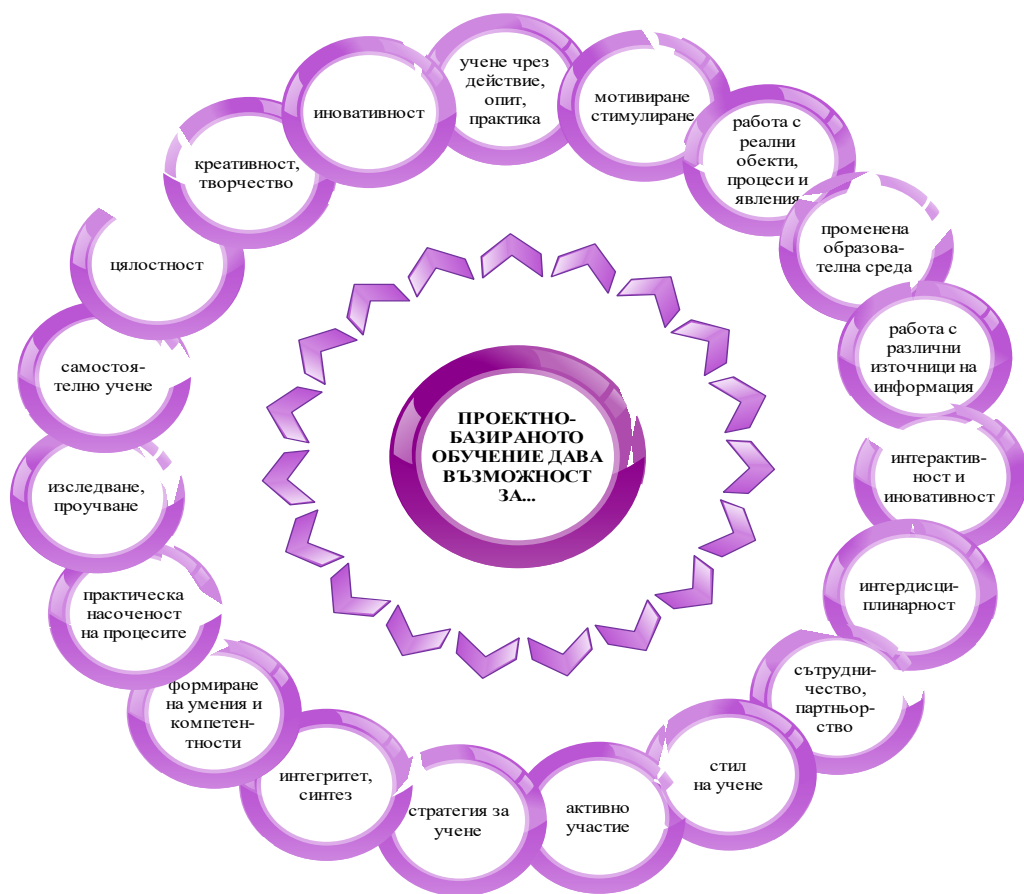

Фиг. 6. Интегративни връзки и синтезна симбиоза между 1) методи и техники на преподаване, 2) дейности и 3) комплексни компетентности в гражданското образование – XI и XII клас

Обучението по гражданско образование чрез прилагане на проектно-базираното обучение е доказано ефективен и функционален метод за преподаване, което се проявява с мащабно влияние и въздействие върху обучаемите, образователните институции и живота извън класната стая.

Безспорна аксиома е прилагането на проектния метод в симбиоза с останалите разписани в учебните програми и такива, които не са записани, но са интерактивни методи и техники на преподаване. В процеса на осъществяване на проектното обучение във времето и пространството за разработването, управлението и реализирането са прилагани комплекс от подходи – изследователски, системен, интегративен, комплексен, научен, личностен, технологичен, проблемен или съчетание от различни предметни области и дейности, източници на информация и критическо мислене при обработка и систематизиране на данните, както и тяхното представяне. Интерактивно организираното обучение по гражданско образование, базирано на проектно-ориентираното обучение, е иновативна педагогическа практика за формиране на активни и отговорни граждани с утвърдени граждански позиции, граждански компетентности и гражданска култура.

Дефинираме обобщен модел на възможностите при прилагане на проектното обучение по гражданско образование, съобразно държавните изисквания по учебния предмет (фиг. 7). Моделът няма претенции да е цялостен, поставяме отвореността на визията в зависимост и от педагогическата практика в обучението по гражданско образование и вариантите на учебници.

Фиг. 7. Обобщен модел на възможностите при прилагане на проектното обучение по гражданско образование

Проектно-базираното обучение по гражданско образование развива носферното съзнание и грамотност на учениците към способности за съзнателно и отговорно изграждане на отношения с други граждани, обществото, държавата. Като организационна форма на обучение в съвременното дигитално пространство, достъпът до информация е улеснен и ученето чрез действие има нова посока на дигитална трансформация и учебна среда като алтернативна организация на учебния процес.

Проектно-базираното обучение не трябва да се унифицира в обучението по гражданско образование, защото резултатите няма да са измерими с качество, а с шаблонизиране, псевдотворчество, формализиране, уеднаквяване на учебния процес и обезличаване от методическа гледна точка. Проектното обучение трябва да се съчетава и с други учебни методи, педагогически технологии и дидактически стратегии.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ **Вълчев, Р.** Интерактивни методи и групово работа в гражданското образование. София, Отворено образование, 2004, с. 13.

² **Андреев, М.** Процесът на обучението. Дидактика. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1996, 238–239.

³ **Дерменджиева, С., и др.** География и образование. Методика на обучението по география, I част. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2010, с. 268.

⁴ Пак там, 326–327.

⁵ **Кемалова, М.** Гражданското образование. Велико Търново: ПИК, 2002, с. 109.

⁶ Закон за предучилищното и училищното образование, 2016, с. 2.

⁷ **Кемалова, М.** Гражданското образование. Велико Търново: ПИК, 2002, с. 120.

⁸ Закон за предучилищното и училищното образование, 2016, с. 57.

⁹ **Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, 2016, 1–4.**

¹⁰ **Учебна програма по Гражданско образование за XI клас (общообразователна подготовка), 2018, с. 1; Учебна програма по Гражданско образование за XII клас (общообразователна подготовка), 2018, с. 1.**

¹¹ **Учебна програма по Гражданско образование за XI клас (общообразователна подготовка), 2018, с. 7; Учебна програма по Гражданско образование за XII клас (общообразователна подготовка), 2018, с. 6.**

¹² **Вълчев, Р.** Интерактивни методи и групово работа в гражданското образование. София, Отворено образование, 2004, с. 21.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Андреев, М. Процесът на обучението. Дидактика. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1996 [Andreev, M. Protsetsat na obuchenieto. Didaktika. Sofiya: UI „Sv. Kl. Ohridski“, 1996].

Вълчев, Р. Интерактивни методи и групово работа в гражданското образование. София, Отворено образование, 2004 [Interaktivni metodi i grupova rabota v grazhdanskoto obrazovanie. Sofiya, Otvoreno obrazovanie, 2004].

Дерменджиева, С., П. Събева, Б. Димитрова. География и образование. Методика на обучението по география, I част. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2010 [Dermendzhieva, S., P. Sabeva, B. Dimitrova. Geografiya i obrazovanie. Metodika na obuchenieto po geografiya, I chast. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodii“, 2010].

Закон за предучилищното и училищното образование, 2016. [Zakon za preduchilishnoto i uchilishnoto obrazovanie, 2016].

Кемалова, М. Гражданското образование. Велико Търново: ПИК, 2002. [Kemalova, M. Grazhdanskoto obrazovanie. Veliko Tarnovo: PIK, 2002].

Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, 2016 [Naredba № 13 ot 21.09.2016 g. za grazhdanskoto, zdravnoto, ekologichnoto i interkulturnoto obrazovanie, 2016].

Учебна програма по Гражданско образование за XI клас (общообразователна подготовка), 2018 [Uчебna programa po Grazhdansko obrazovanie za XI klas (obshtoobrazovatelna podgotovka), 2018].

Учебна програма по Гражданско образование за XII клас (общообразователна подготовка), 2018 [Uчебna programa po Grazhdansko obrazovanie za XII klas (obshtoobrazovatelna podgotovka), 2018].